

ملوک الکلام

(درباره نسب و سرگذشت فتحعلی شاه قاجار)

تقریر

فتحعلی شاه قاجار

(۱۱۸۶-۱۲۵۰ ه. ق)

نصحیح

دکتر سید سعید میر محمد صادق

نشر سنگلج

تهران

۱۴۰۱

نشر سنگلج

ملوک الکلام

(دربارۀ نسب و سرگذشت فتحعلی شاه قاجار)

تقریر: فتحعلی شاه قاجار (۱۱۸۶-۱۲۵۰ ق. ه)

تصحیح: دکتر سیدسعید میرمحمدصادق

صفحه آرا: محمود خانی

طراح جلد و لوگو: محسن پیشدادی

حروف چینی: نشر سنگلج

شماره انتشار: ۷

چاپ اول: ۱۴۰۱

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

بها: ۸۵,۰۰۰ تومان

شابک: 978-964-92181-8-2

انتشارات و توزیع:

تهران، خیابان سپهبد قرنی، خیابان شهید شاهپور آذرفر، پلاک ۶، طبقه دوم؛ تلفن: ۸۸۸۳۱۳۸۸

sanglaj.pub@yahoo.com

sanglaj.pub@gmail.com

حق چاپ برای نشر سنگلج محفوظ است؛ هرگونه کپی برداری و چاپ به صورت لوح فشرده

و یا نشر در صفحات مجازی، پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

مقدمه مصحح	هفت
نسخ مورد استفاده	دوازده
ملوک الکلام	۱
[ایل قاجار]	۵
[مرگ کریم خان زند و به قدرت رسیدن آقا محمدخان]	۱۱
[مرگ آقا محمد خان قاجار]	۱۳
[بر تخت نشینی به جای عمّ]	۱۶
[جنگ های ایران و روس]	۲۲
[شروع قرن دوم سلطنت]	۲۷
[عرض اموال جواهرخانه مبارکه و صنایع ایران]	۴۰
[خیرات و مبرات و عمارات بنا شده]	۵۵
[عرض لشکر]	۵۹

۶۵	نمایه‌ها
۶۷	آیات
۶۸	احادیث
۶۹	اشعار فارسی
۷۵	اشعار عربی
۷۷	دعاها
۷۹	مثل‌ها و کنایات فارسی
۸۱	کسان
۸۳	جای‌ها
۸۵	اصطلاحات جغرافیایی
۸۷	پیشه‌ها
۸۹	نفایس و جواهرات
۹۱	اصطلاحات معماری و مکان‌های عمومی
۹۳	گوناگون (اصطلاحات اداری و مالی، نظامی، فقهی، کتاب) ...

مقدمه مصحح

باباخان پسر حسین قلی خان جهانسوز در ۲۶ سالگی پس از به قتل رسیدن عموی خود آقامحمدخان مؤسس سلسله قاجاریه، به عنوان دومین شاه این سلسله در سال ۱۲۱۲ ه.ق در تهران تاجگذاری کرد و در ۶۸ سالگی پس از ۳۷ سال سلطنت بر مردم و سرزمین ایران فوت کرد.

دوران حکومت او، یکی از مهم‌ترین ادوار تاریخ ایران به شمار می‌رود. دورانی که قدرت‌های جهانی آن زمان (فرانسه، روس، انگلیس) برای دستیابی به منافع خود در زمین بازی سیاست، همواره به ایران به عنوان یک مهره کارگشا توجه می‌کردند و متأسفانه افرادی که خبره در سیاست و آگاه به حرکت قدرت‌های بزرگ جهانی باشند، در میان دولت‌مردان فتحعلی‌شاه قاجار نبود، تا ضمن خنثی کردن اقدامات سوء، بتوانند از معاهدات بین‌دولی برای کشور ایران ظرفیت‌های جدیدی خلق کنند؛ برای همین یکی از میراث‌شوم قاجاریان

و البته فتحعلی شاه، از دست دادن سرزمین‌های پهناوری در شمال غرب ایران بود.

دومین میراث فتحعلی شاه قاجار برای تاریخ ایران، تعدّد زنان و فرزندان او بودند. در تواریخ قاجاری انشاء شده است که او دارای ۱۵۸ زن، ۶۰ پسر و ۴۸ دختر بوده است. همچنین ۲۹۶ نوّه پسری و ۲۹۲ نوّه دختری نیز از یادگارهای وی هستند.

این تعدّد فرزندان، هم در زمان سلطنت ۳۷ ساله او و هم پس از درگذشت وی، اوضاع داخلی ایران را به هم زده بود، چراکه هر کدام از این شاهزادگان، متوقّع حکومت شهر و دیاری و متوقّع جاه و جلال خاصّی برای خود بودند، که این موضوع باعث شد تا مردم ایران در نواحی مختلف که مکان حکمرانی این شاهزادگان بود، مورد تعدّی بی شماری قرار بگیرند. از آنجایی که یک سر ماجرا فرزند شاه بود، مردم برای شکایت از شاهزاده چاره‌ای جز تحمّل نداشتند، تا یا زمانی برسد که شاهزادگان برکنار شوند و یا به تیغ عبرت شاه دچار شوند.

رساله ملوک الکلام، اثری است که فتحعلی شاه قاجار

(۱۱۸۶ - ۱۲۵۰ ه.ق)^۱ در آخرین سال زندگی اش آن را تقریر کرد، تا به وسیله آن «بینندگان حاضر را تذکری و آیندگان غایب را تفکری حاصل آید». او «بی تکلف منشیانه و تصلف مترسّله» تقریر کرده و صاحب دیوان رسایل او، میرزا محمد تقی علی آبادی مازندرانی منشی الممالک،^۲ ملقب به صاحب دیوان^۳ آن را تحریر نموده است.^۴

ملوک الکلام، به نوعی حسب حال، زیست‌نامه و یا سرگذشت‌نامه فتحعلی شاه قاجار است؛ البته این کتاب نه قالب خاطره‌نویسی دارد و نه در قالب خودنوشت است، بلکه شاه به منشی الممالک خود تقریر کرده است. این سرگذشت‌نامه را می‌توان به نوعی حدیث نفس نویسی برشمرد.

پیش از او نیز در میان شاهان ایران، نوشتن چنین آثاری رواج داشته است. شاید قدیمی‌ترین این نوع آثار کتیبه داریوش در بیستون باشد. تذکره شاه طهماسب را نیز باید در همین قالب برشمرد.

۱. مآثر سلطانی، ۱۱۸۵ ه.ق، (ص ۴۷).

۲. تاریخ ذوالقرنین، ج ۲، ص ۹۱۹.

۳. او پسر میرزا محمد زکی مستوفی الممالک آقا محمدخان قاجار است.

۴. برای آگاهی بیشتر درباره او، ر.ک: شرح حال رجال ایران، ج ۳: ص ۳۲۲-۳۲۳؛ از صبا تانیم، ج ۱: ص ۵۸-۵۹.